

УДК: 316.334.55

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

*В. В. Позняк, факультет економіки та менеджменту,
спеціальність “Менеджмент”, 2 курс*

*Науковий керівник – О.М. Труш, к.і.н, ст. викладач
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін*

*ВП Національного університету біоресурсів і природокористування “Ніжинський
агротехнічний інститут”*

У пропонованій статті розкрито поняття соціальної сфери села як економічної категорії та досліджено сучасний стан розвитку соціальної сфери сільських територій.

Ключові слова: сільські території, соціальна сфера, соціальний захист населення, рівень життя, зайнятість, безробіття

Одним із основних чинників стабілізації соціально-економічних відносин на сучасному етапі є розвиток соціальної сфери сільських територій, спрямований на поліпшення якості життя, посилення соціальної захищеності населення, створення умов для сталого економічного зростання та соціального розвитку. Сільське господарство й надалі залишається однією з головних сфер діяльності на селі, тому закономірним є посилений інтерес учених і практиків до теоретичних проблем розроблення механізму регулювання соціальної сфери та її структурних елементів в умовах становлення ринкових відносин. Це впливає з того, що розвиток аграрного сектора економіки тісно пов'язаний з розв'язанням складних соціально-економічних проблем села.

Теоретичним та практичним питанням розвитку соціальної сфери села присвячено ряд праць відомих вчених. Основи теорії соціальної сфери закладені в роботах М. Туган-Барановського, І. Франка, їх поглиблення стосовно структурних елементів викладено в працях Г. Беккера, С. Брю, Ф. Ліста, А. Маршалла, К. Макконнелла, П. Самюелсона, А. Чаянова. Подальший розвиток теорії та практики функціонування соціальної сфери висвітлено в працях зарубіжних вчених Дж. Коула (США), Ф. Ларрена (США), А. Льюїса (Великобританія), Е. Росseta (Польща), Дж. Сакса (США), Дж. Стігліца (США), Дж. Стречі (США) та інших. Проблема розвитку соціальної сфери, її окремим аспектам присвячені праці сучасних вітчизняних науковців: І. Гнибіденка, О. Грішнєвої, Г. Мазур, Л. Масловської, Н. Новікової, О. Павлова, О. Продіуса, М. Орлатого, Б. Яреми та інших.

Вивчення соціальної сфери села вимагає додаткових досліджень, особливо щодо комплексного розгляду складових елементів соціальної сфери: поселенської мережі, демографічних чинників, соціальної інфраструктури, зайнятості та рівня життя сільського населення. Сьогодні потребує уваги аналіз фактичних наслідків стану розвитку соціальної сфери села для життєдіяльності населення та уточнення пріоритетів розвитку з огляду на нові соціально-економічні умови, в яких знаходяться сільські території. Тому завданням даної статті є здійснення аналізу рівня розвитку соціальної сфери села, оцінка її перспектив та висвітлення напрямків її подальшого удосконалення.

Під соціальною сферою села розуміємо економічну категорію, яка відображає процеси відтворення людини під дією основних чинників - демографічних, економічних, соціальних та найбільш повне задоволення потреб людини, що здійснюються на засадах ринкової економіки.

СЕКЦІЯ 3

«Гуманітарна складова становлення кваліфікаційних фахівців» «Освітні інновації та формування сприятливого соціального середовища»

Як економічна категорія соціальна сфера села виражає певні економічні, політичні, соціальні зв'язки та функції. Так, соціальна функція полягає в збереженні та розвитку трудового й духовного потенціалу населення, кожної людини як особистості, органічно поєднується з її економічною функцією - створення сприятливих умов для виробництва матеріальних благ. Політична функція соціальної сфери села полягає в реалізації соціальної політики уряду.

Ефективність функціонування соціальної сфери знаходить своє втілення в підвищенні рівня життя населення. Основною причиною його значного зниження є важка соціально-економічна криза, яку переживає країна. Сільські жителі опинилися у гіршому економічному становищі порівняно з іншими суспільними групами, їхні доходи зменшилися більше, ніж у робітників та службовців. Ситуація стала ще гіршою у зв'язку з занепадом колективних сільськогосподарських підприємств, які були джерелом матеріального достатку більшої частини сільських сімей і основним фундаментом їх соціального захисту. Найгострішими проблемами залишаються відсутність економічного інтересу жити і працювати в сільській місцевості, мотивації до праці, а також безробіття, трудова міграція, бідність і руйнування соціальної інфраструктури. За таких обставин збереження українського села вимагає вжиття невідкладних заходів на всіх рівнях управління державою.

Центральним елементом у структурі соціальної сфери дослідники вважають потреби індивіда та групи, тому ступінь задоволення потреб людей у благах, необхідних для їхньої активної життєдіяльності, вказує на реальний рівень розвитку соціальної сфери в цілому. У більш простому значенні до її складу входить сім елементів: поселенська мережа, демографія, міграція, зайнятість, соціальна інфраструктура, рівень життя, екологія, кожна з яких характеризує конкретний аспект соціальної сфери.

Визначення сільської поселенської мережі, як важливої складової соціальної сфери трактується як територіальна сукупність населених пунктів й окремо взятих місць постійного проживання селян, облаштованих необхідними виробничою і соціальною інфраструктурами для забезпечення належних умов життя. Якщо розвиток міських поселень пов'язаний з розміщенням промислових підприємств, об'єктів будівництва та транспорту, то сільських - з використанням землі та функціонуванням сільськогосподарського виробництва. Для сільських поселень характерні також більша, порівняно з міськими, віддаленість від місць прикладання праці, значний зв'язок населення з природним середовищем тощо.

З соціальної точки зору сільські населені пункти є середовищем відтворення населення і трудового потенціалу, проте, на жаль, як свідчить статистика, триває тенденція до згортання поселенської мережі нашої держави. Природне скорочення чисельності населення в сільській місцевості, погіршення його статеві-вікової структури, міграційний рух істотно впливають на структуру сільської поселенської мережі. Як наслідок, великі села перетворюються в середні, середні - в невеликі, невеликі - в дрібні. За межею бідності в останні роки знаходиться 15 % загальної кількості селянських господарств, у 25% - сукупні витрати не перевищують рівень прожиткового мінімуму.

Депопуляційні процеси охопили майже всю сільську територію. Спостерігається перевищення смертності над народжуваністю. Збільшується демографічне навантаження на працюючих осіб - трудовий потенціал скорочується, населення старіє. Майже не зростають реальні доходи селян, головним джерелом сукупного доходу яких залишаються надходження від низькопродуктивної праці в особистих підсобних господарствах. Загострюється проблема бідності, знижується життєвий рівень селян.

Матеріали Міжнародної студентської науково-практичної конференції «Перспективи розвитку аграрної вищої освіти України очима молодих науковців»

Розвиток сільської поселенської мережі тісно пов'язаний з розвитком виробництва, яке виступає головною сферою одержання доходу необхідного для задоволення потреб населення. Сільське розселення відіграє ряд функцій: демографічну, соціальну, економічну, екологічну. Своїми особливостями сільська поселенська мережа формує територіальні умови для розвитку села, визначає функції сільських населених пунктів, принципи розміщення об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури.

До позитивних моментів можна зарахувати високу економічну активність сільського населення, яка визначається як відношення чисельності економічно активного населення віком 15-70 років до всього населення означеного віку чи населення за відповідною соціально-демографічною ознакою. При цьому економічно активне населення складається з населення обох статей віком від 15 до 70 років включно, які впродовж звітнього періоду займалися економічною діяльністю або шукали роботу і були готові приступити до неї, тобто класифікувалися як “зайняті” або “безробітні”. Рівень економічної активності на селі в останні роки вищий, ніж загалом по всьому населенню країни.

Варто зазначити, що значний вплив на демографічну ситуацію, продуктивність аграрної праці, життєвий рівень сільського населення здійснює забезпеченість сільської місцевості закладами соціальної інфраструктури та соціальними послугами. Система соціального обслуговування населення є важливою умовою розвитку сільських населених пунктів. Вона пов'язана з такими підсистемами, як освіта, охорона здоров'я, побутове обслуговування, торгівля, культура тощо. Рівень забезпеченості сільської місцевості закладами соціальної інфраструктури по більшості позицій не відповідає соціальним нормативам. Постійне зростання цін на соціальні послуги негативно позначається на життєвому рівні сільського населення. Ситуація у сфері охорони здоров'я залишається найбільш критичною: більшість індикаторів не відповідає обраним критеріям і характеризується негативною динамікою. Зростає рівень загальної захворюваності та інвалідизації населення, показники смертності значно перевищують аналоги розвинених країн у всіх вікових групах.

Тенденції у сфері освіти є більш сприятливими, оскільки зростає рівень охоплення населення відповідного віку всіма освітніми рівнями, відбувається нарощування обсягів підготовки фахівців з вищою освітою. Водночас якісні показники не демонструють позитивну динаміку і виявляють ряд проблем, що стосуються якості освітньої підготовки, кваліфікації педагогічних працівників, урахування тенденцій ринку праці в розвитку вищої освіти.

Таким чином, порушені проблеми негативно позначаються на рівні життя, соціальних настроях селян, перспективах розвитку аграрного сектору. Вирішення їх за допомогою комплексу регульованих державою заходів здатне радикально змінити ситуацію з якістю життя в сільській місцевості, створити потенціал сталого розвитку економіки загалом. При цьому, серед основних напрямків удосконалення соціальної сфери сільських територій варто виділити: збільшення ефективності фінансування видатків соціальної сфери сільських територій за рахунок закріплених доходів місцевих бюджетів та міжбюджетних трансфертів; розширення забезпеченості сільської місцевості об'єктами соціально інфраструктури; розвиток заходів активної політики ринку праці; підвищення рівня заробітної плати і поліпшення житлово-побутових умов працівників закладів соціально-культурного призначення; вдосконалення системи державного замовлення підготовки фахівців робітничих професій та фахівців з вищою освітою; удосконалення економічного механізму управлінням соціальним відродженням села, суттєве розширення програм у галузі охорони здоров'я та освіти тощо.

Список літератури

1. Гнибіденко І. Ф. Сільська соціальна інфраструктура: аспекти розвитку та зайнятості населення / І. Ф. Гнибіденко. - К.: РВПС України ПАН України, 2003. - 54 с.
2. Грішнова О. А Людський розвиток в системі пріоритетів регіональної соціально-економічної політики / О. А. Грішнова / Вісник Прикарпатського університету. - Вип. 4. - Івано-Франківськ: Плай, 2007. - С. 23-29.
4. Масловська Л. Ц. Сталий розвиток продуктивних сил регіонів: теорія, методологія, практика / Л. Ц. Масловська. -К.: КНТЕУ, 2003. - 365 с.
6. Павлов О. Парадигма сільського розвитку / О. Павлов // Економіка України. - 2006. - № 7. - С. 41-48.
7. Продіус О. І. Проблеми соціально-економічного розвитку сільських поселень та шляхи їх вирішення / О. І. Продіус // Економічний вісник Донбасу. - 2009. - № 4 (18). - С. 75-80.

В предлагаемой статье раскрыто понятие социальной сферы села как экономической категории и исследовано современное состояние развития социальной сферы сельских территорий.

Ключевые слова: *сельские территории, социальная сфера, социальная защита населения, уровень жизни, занятость, безработица*

At given article the social sphere definition has been determined as economical category and analyzed modern condition of the social sphere development of rural areas

Keywords: *rural area, social sphere, social defence of population, standard of living, employment, unemployment*

PARTICULARITIES OF THE SOCIAL SPHERE DEVELOPMENT AT RURAL AREA

V.V. Poznyak